

Kur'an ve Sünnetteki Konuyla İlgili Nasların Suç ve Cezada Kanunilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

- *Assessment of the Relevant Qur'an and Sunnah in terms of the Principle of Legality in Crime and Punishment* -

Suat ERDOĞAN*

Atıf/Citation: Erdoğan, Suat. "Kur'an ve Sünnetteki Konuyla İlgili Nasların Suç ve Cezada Kanunilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi [Assessment of the Relevant Qur'an and Sunnah in terms of the Principle of Legality in Crime and Punishment]". Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Journal of Düzce University Faculty of Theology] 4/1 (Bahar 2020): 8-21.

Öz

Modern ceza hukukunun evrensel ilkelerinden kabul edilen kanunilik ilkesi, genel olarak tüm hukuk sistemleri tarafından kabul görmektedir. Bir kısım suç ve cezaların belirlenmiş olması yönüyle Hammurabi ve Roma Kanunlarına kadar eskiye dayanan bir geçmişinden söz edilse de ilkenin aydınlanma çağı ile suçlu hakları kapsamında öne çıktığı görülmektedir. Kanunilik ilkesi süreç içerisinde çeşitli uluslararası sözleşmelerle birlikte birçok ülkenin yasalarında da yer almıştır. Bu çalışmada kanunilik ilkesi İslam hukukunun temel kaynakları Kur'an ve Sünnet açısından araştırılmaktadır. İlkesel ve uygulama çerçevesinde Kur'an ve sünnette var olan örnekler üzerinden konu değerlendirilmektedir. Ceza vermeden önce bilgilendirme ve uyarıda bulunma, adalet ve doğal hukuk anlayışının da bir sonucudur. Bu esastan hareketle, çalışmada adalet ve hukuku her alanda öne çıkaran Kur'an ve sünnet metinleri temelinde ilkenin izleri araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Kur'an, Hukuk, Suç, Ceza, Kanunilik.

Abstract

The principle of legality, which is accepted as one of the universal principles of modern criminal law, is generally accepted by all legal systems. Although it has a history dating back to Hammurabi and the Roman Laws in the sense that some of the crimes and punishments are determined, it is seen that the legality principle comes to the fore in the age of enlightenment within the scope of criminal rights. In the process of time, the principle has been included in the laws of many countries along with various international conventions. In this study, the principle of legality has been discussed in terms of Qur'an and Sunnah, the main sources of Islamic law. Informing and warning before punishment is also a result of the understanding of justice and natural law. Based on this principle, the traces of the principle are investigated in the texts of Quran and Sunnah that highlight justice and law in every field.

Keywords: Islam, Qur'an, Law, Crime, Punishment, Legality.

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Fıkıh Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, suaterdogan@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0051-1244.

Giriş

Modernite ile gündeme gelen kanunilik ilkesi, kaynağını eskiden beri insanoğlunun düşünce dünyasında var olan adalet ve hakkaniyet duygusundan almaktadır. Son birkaç yüzyıl içerisinde ceza hukukuna dair genel ilkelerin batı hukuk düşüncesinde öne çıkması ve tüm dünyada genel kabul görmesi, cezalandırmada yeni dönemin felsefi akımlarının etkisiyle gelişen iyileşme ve hümanizma hareketinin sonuçlarındandır. Bu dönemde cezalandırmada belli ilkeler etrafında standartların oluştuğu ve cezaların şahsiliği, cezada orantılılık, hümanizma ve kanunilik gibi ilkelerin ceza hukukunun evrensel ilkeleri olarak öne çıktığı görülmektedir. Söz konusu ilkelerin dönemin aydınlarının ısrarlı faaliyetleri sonucu gündeme gelmesinde, hemen öncesinde hukukun temel ilkelerinin yok sayıldığı bir dönemin yaşanmış olmasının etkisi büyüktür.

Kişilerin yasak fiilleri önceden bilmeleri ve davranışlarını buna göre şekillendirmeleri için, cezalandırmadan önce kanuni düzenleme anlamına gelen kanunilik ilkesi adalet ve doğal hukuk düşüncesinin bir sonucudur. Bu düşünce, kanunilikle birlikte ceza hukukunun diğer ilkelerinin varlığını da zorunlu kılmaktadır. Nitekim Kur'an'ın dile getirdiği -milattan asırlar önce yaşamış olan- Yusuf Peygamber'in suçluyu değil de kendisinin cezalandırılmasını isteyen muhabibine; "...malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah'a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz..." şeklinde karşılık vermesi, cezalandırmanın bireyselliği ilkesinin tarihi derinliğini göstermektedir. Bu bağlamda son birkaç asırda öne çıkan kanunilik ilkesi de yeni bir milat olmayıp, eskiden beri var olanın gündeme gelmesinden başka bir anlam taşımamaktadır. Genel anlamıyla hakkaniyet ve adalet düşüncesinin tabii bir sonucu olan kanunilik ilkesinin de -fitrat dini olan İslam ve onun iki temel kaynağı olan Kur'an ve Sünnet penceresinden bakıldığında- insanlık tarihi kadar gerilere giden derinliğinin olması şaşırtıcı değildir.

Çalışmada kanunilik ilkesi bir bütün olarak mutlak doğru kabul edilerek, bu anlayış üzerinden Kur'an ve sünnet okuması yapılmamıştır. Zira yukarıda değinildiği gibi günümüz hukuk düşüncesinde genel olarak kabul görmekle birlikte ilkenin detaylarında çeşitli tartışmaların bulunduğu da bir gerçektir. İslam ceza hukuku literatüründe çağdaş İslam ceza hukukçuları arasında kanunilik ilkesinin varlığı konusunda genel bir kabul olmakla birlikte, farklı görüş sahipleri de bulunmaktadır. Klasik fıkıh kaynakları sistematığı gereği konuya doğrudan yer vermemekle birlikte konular içerisinde ancak satır aralarında ilkeye atıf sayılabilecek ifadeler rastlamak mümkündür. Bu çalışmada konu sadece Kur'an ve sünnet metinleri üzerinden ele alınmakta, fıkıh literatürü kapsam dışında bırakılmaktadır.

1. Kanunilik İlkesi

1.1. Genel Olarak

Ceza hukuku literatüründe "*Kanunsuz suç ve ceza olmaz*" şeklinde ifade edilen kanunilik ilkesi en temel ilkelerden kabul edilmektedir. İlkenin sonucu olarak hiç kimse işlendiği zaman kanun tarafından açıkça suç sayılmayan bir fiilinden dolayı cezalandırılmaz. Kanunun açıkça

suç saydığı fiilleri nedeniyle de ancak kanunda söz konusu fiile karşılık yazılı olan ceza ile cezalandırılabilir.¹ İlkenin mantığı, kişilerin yasak fiilleri önceden bilmeleri ve hareketlerini buna göre düzenlemeleri esasına dayanır. Ancak bu şartlar çerçevesinde kişileri işledikleri fiilden dolayı suçlu kabul etmek mümkün olabilir.²

İlkenin tarihi gelişimi konusunda Hammurabi Kanunları ve Roma Hukukuna kadar eskilere dayandıran görüşlerin³ yanında, çok eskilere dayanan tarihi bir geçmişinin olmadığı şeklinde görüşlere de yer verilmektedir.⁴ Karşı görüş sahipleri Roma hukukunda kıyas yoluyla cezalandırmaya rastlandığı gibi, hâkimin kendi görüşüne dayanarak bir fiili suç sayması ve cezalandırması şeklinde uygulamaların varlığından da söz etmektedirler. İlkenin ilk izlerine İngiltere'de 1215 tarihli Magna Carta Libertatum'da rastlanmakla birlikte burada suçta ve cezada kanunilikten daha çok muhakeme hukukunu ilgilendirmesi nedeniyle suçta ve cezada kanunilik esasını tam olarak belirtmediği ifade edilmektedir.⁵

İlke yazılı hukuk kaynaklarında ilk olarak 1776 tarihli Amerikan Virginia, Maryland Anayasalarında yer almıştır.⁶ Daha sonra 1789 Fransız "İnsan ve Yurttaş Haklar Bildirisi'nin 7. maddesinde "Hiç kimse önceden yayınlanmış bir kanuna göre suç teşkil etmeyen bir fiilden dolayı cezalandırılmaz."⁷ Şeklinde ifadelerle ilkenin varlığı kabul edilmiştir.

XVIII. yüzyıl öncesindeki ceza usullerinde şiddet ve kötüye kullanmalara bir tepki olarak ortaya çıkan ilke kapsamında başlangıçta çok katı bir anlayış hâkimken, zamanla ilke üzerinde çeşitli tartışmalar da gündeme gelmiştir.⁸ İlkeye göre ancak suç olarak kabul edilen fiillerin cezalandırılması, buna karşılık yasa ile tüm suçların öngörülmesinin neredeyse imkânsız olması dolayısıyla, suçlarla yeterince mücadele edilememesi gibi nedenlerle ilkenin katı kuralları zaman

---

¹ Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 1/21; Mehmet Emin Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Turhan Kitapevi, 2011), 71; Abdullah Çolak, *İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Kitap Yayınları, 2018), 37.

² Dönmezer- Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 1/21.

³ Dönmezer- Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 1/24.

⁴ Kayıhan İçel-Süheyl Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım* (İstanbul: Beta, 2006), 81.

⁵ Dönmezer- Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 1/24; İçel- Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım*, 81; Gülşah Bostancı, *Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007), 18.

⁶ İçel-Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım*, 81.

⁷ Dönmezer- Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 1/24, 25; İçel- Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım*, 81.

⁸ Dönmezer- Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 1/ 25, 26.

içerisinde yumuşatılmıştır.⁹ Bu bağlamda, doktrinde kanunda açıkça suç olarak öngörülmemiş olsa bile anti sosyal fiillerin suç sayılması ve bu fiillere amaca uygun olarak ceza verilebilmesi, öze ilişkin kanunilik adı altında ilke kapsamında değerlendirilmiştir.¹⁰ Ayrıca suç ve cezaların hâkimlerin geniş takdir yetkileri sonucunda meydana getirilmiş olması sebebiyle İngiltere Anglo-Sakson hukuk sisteminde (*common law*) kanunilik ilkesinin bulunmadığı şeklindeki itirazları¹¹ da ilke kapsamındaki tartışmalara dahil etmek gerekir. Doktrindeki tartışmalara rağmen çoğunlukla benimsenen ve birçok ülkenin yasalarında da yer alan şekliyle biçimsel kanunilik olarak nitelenen ilkenin içeriği ve sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- 1- Suç teşkil eden fiiller ve cezaları ancak kanun tarafından belirlenir.
- 2- Suçların kanun hükümleri belirli olmalı, açık ve seçik nitelikli olmalı.
- 3- Hâkim ve yürütmenin kıyas (*örnekseme*) yoluyla suç yaratmasına izin verilmez.
- 4- Ceza kanunları failin zararına olarak geçmişe uygulanamaz.¹²

1.1. Kur'an Açısından Kanunilik İlkesi

Kur'an yapılması gereken olumlu davranışların yanında yasak kapsamında olan ve yapıldığında dünyevî/uhrevî bir kısım cezaların söz konusu olacağı davranışları da kendine has bir üslup içerisinde ele alıp açıklar. Hukukun diğer alanlarında olduğu gibi ceza hukuku alanında da âyetlerin bir kısmı genel ilkeler olarak niteleyebileceğimiz bir yapıdadır. Bunların yanında fıkıh literatüründe hadler olarak nitelendirilen cezalara dair âyetler de bulunmaktadır. Kasten adam öldürmeyi yasaklayan âyetler¹³ ile söz konusu yasağı ihlal eden kişiler için kısas cezası,¹⁴ zinanı yasaklayan âyetlerle¹⁵ birlikte zina suçunun cezaî yaptırımı¹⁶ da Kur'an'da yer alır. Ancak bu cezaların açıklanmasında da içtihada konu olabilen boşlukların varlığı da bir gerçektir. Mesela bu bağlamda zinanın tarifi konusundaki görüş ayrılığına dayalı bir icthad hukukundan söz edilebilir. Nitekim Hanefîlerin dışında kalan fıkıh ekolleri eşcinsel ilişkileri zina suçu kapsamında

---

⁹ İçel-Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım*, 82.

¹⁰ Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2012), 39.

¹¹ Bk. Dönmezer- Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 1/33.

¹² İçel-Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım*, 82, 83.

¹³ el-En 'âm, 6/151;el-İsrâ, 17/33.

¹⁴ el-Bakara, 2/178.

¹⁵ el-İsrâ, 17/32.

¹⁶ en-Nûr, 24/2.

değerlendirirken,¹⁷ Hanefiler eşcinselliği tarifi dışında tutarak cezalandırmada farklı bir yaklaşım sergilerler.¹⁸ Kur'an'da hukuki konularla ilgili genel ilkelerin yanında, bu ilkelerle uyumlu çok sayıda örnek çözümlere de yer verilmektedir. Bununla birlikte, Kur'an'ı bugünkü anlamıyla yasa ve kanun metninden çok, hukuka kaynaklık eden ve ona ışık tutan bir üst metin olarak değerlendirmek daha doğrudur. Sarhoşluk veren maddelerin yasaklanmasına rağmen açık bir cezaî yaptırıma yer verilmesi de onun gösterdiği ilkeler çerçevesinde cezaî yaptırımın sünnetle şekillenmesi bunun tipik bir örneğidir. Konunun daha iyi anlaşılması açısından Kur'an'la ilgili bu temel bilgilerin göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

Cezalandırmanın ancak yasal düzenlemeden sonra yapılabileceği anlamına gelen kanunilik ilkesi, çalışmada Kur'an'daki konuyla ilgili âyetler üzerinden ele alınacaktır. Bilindiği gibi Kur'an bir bütün olarak tek seferde indirilmemiştir. İndirilişi bölümler halinde yaklaşık yirmi üç yıl gibi uzun bir süreç içerisinde tamamlanmıştır. Zaman içerisinde yeni hükümlerin indirilmesi, ilkenin varlığının uygulama alanıyla ilgilidir. Bu durumda cezalandırmanın konuyla ilgili âyetlerin indirilişinden sonra söz konusu olması gerekecektir. Uygulamanın yanında konuya ilkesel olarak değinen âyetlerin varlığı da dikkat çekmektedir. Bu çerçevede konuya ilkesel olarak yer veren âyetler aşağıdaki gibi açıklanabilir:

*"Allah, size neleri haram kıldığını tek tek açıklamıştır"*¹⁹ Âyet yasak kapsamında olan fillerin ayrıntılı olarak açıklandığını dolayısıyla, açıklanmayan konularda sorumluluğun söz konusu olmadığını/olamayacağını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim şu iki âyet bu durumu daha belirgin hale getirmektedir:

*"Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz"*²⁰

¹⁷ Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî el-Fîrûzabâdî, *el-Mûhezzeb fi fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416/1995), 3/339; Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğni* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, ts.), 12/340.

¹⁸ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1394/1974), 7/33, 34; Burhânüddîn Ebü'l-Hasen el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Ahmed Câd (Kahire: Dârü'l-Hadîs, ts.), 2/512, 515.

¹⁹ el-En'âm 6/119.

²⁰ el-İsrâ 17/15. Yine benzer şekilde bir başka suçun cezasının hemen akabindeki بَيِّنَاتٍ آیَاتٍ بَيِّنَاتٍ *"bu konuda apaçık âyetler indirmiştik"* (el-Mücâdele 58/5) şeklindeki ifadeler de konu hakkında bir diğer örnek olarak Kur'an'da yer almaktadır.

“Rabbin, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe oraları helâk edici değildir...”²¹

İslam düşünce tarihinde erken dönemlerden itibaren, kendisine tebliğ ulaşmamış kişilerin sorumlulukları bağlamındaki tartışmalar önemli bir yer tutar. Kelam ilmi çerçevesinde Mu'tezile, Eş'arî ve Mâtürîdî ekolleri arasında yaşanan söz konusu tartışmalar sonraki dönemlerde hü-sün/kubuh başlığı altında fıkıh usûlü bahisleri içerisinde de yer almıştır.²² Bu üç âyet birlikte okunduğu ve peygamberlerin tebliğ ve uyarıcı vasıfları dikkate alındığında, uyarma ve bilgilendirme olmaksızın cezalandırmanın olamayacağı, diğer bir ifadeyle cezalandırmanın ancak açıklamadan/yasal düzenlemeden sonra olabileceği Kur'an tarafından da benimsenen temel bir prensip olduğu görülecektir.

Bu prensibin uygulaması niteliğinde olan örnek ayetler ise şöyledir:

“Onlar dinlerini oyun ve eğlence edinmişler ve dünya hayatı da kendilerini aldatmıştı. İşte onlar bu günlerine kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl inkâr edip durdularsa, biz de onları bugün öyle unutturuz.”²³

Âyette inkâr etme, dini oyun ve eğlence edinme, unutmama ve yok saymanın cezası olarak; yok sayılma, unutulma şeklinde uhrevî bir cezadan söz edilmektedir. Bir sonraki âyette ise söz konusu cezaya müstahak olanların uyarıldığı/konuyla ilgili yeterli açıklamaların kutsal metinlerde yer aldığı net bir şekilde ifade edilmektedir:

“...biz onlara bir ilim üzere ayrıntılı olarak açıkladığımız bir kitabı getirmiştik...”²⁴

Bir başka âyette Allah ve resulüne karşı gelme, sınır ve ölçü belirleme yarışında bulunma cezasının konuyla ilgili düzenleme getiren âyetlerin indirilişinden sonra gerçekleştiği aynı âyetteki ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Allah'a ve Resûlüne düşmanlık edenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Oysa biz apaçık âyetler indirmiştik...”²⁵ Buradaki “apaçık âyetler” ifadesinden cezalandırmada kesinlik anlamı çıkarılabilirse de cezaların mahiyetinin ayrıntılı olarak belirlendiği şeklinde bir anlama ulaşmak mümkün görünmemektedir.

---

²¹ el-Kasas 28/59.

²² Ayrıntılı bilgi için bk. Zekiyyüddin Şa'ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 360, 361.

²³ el-A'râf 7/51.

²⁴ el-A'râf 7/52. Âyetteki *وَلَقَدْ جِئْتَهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ* şeklindeki ifadelerin açıklamanın şifahi olmanın ötesinde yasal düzenleme şeklinde olduğunu göstermektedir.

²⁵ el-Mücâdele 58/5.

Bir başka âyette, işledikleri suçlara karşılık olarak cehenneme atılanlara; *"Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?"* sorusuna karşılık, *"Evet, bize bir uyarıcı gelmişti. Fakat biz onu yalanlamış ve Allah hiçbir şey indirmemiştir..."*²⁶ şeklindeki ifadeler modern hukuk diliyle, cezalandırmanın yasal düzenlemeden sonra gerçekleştiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Konuyla ilgili âyetlerdeki *"kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamber"*²⁷ ve *"Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?"*²⁸ şeklindeki ifadelerden hareketle yasakların ihlali durumunda öngörülen yaptırımların kitapta metin boyutunda kalmayıp peygamberler tarafından tebliğ ve uyarılar yapıldığının açık bir göstergesidir. Bu durum, cezaî sorumluluk için muhatabın yasak hakkında bilgi sahibi olmasını da gerekli kılmaktadır. Nitekim, bu bağlamda kanunu bilmemenin cezaî ehliyeti yok edip etmeyeceği tartışma konusu yapılmaktadır.²⁹

Kur'an'da geçmiş ümmetlerle ilgi çok sayıda kıssaya da yer verilmektedir. Bu kıssaların çoğunda muhataplarının peygamberlere; *"haydi tehdit ettiğin azabı/cezaı getir"* şeklinde meydan okumalarına şahit olmaktadır. Bu durum, söz konusu ümmetlerin işlemiş oldukları suçlara devam etmeleri sonucunda karşılaşacakları -mahiyetinin tüm ayrıntıları ile belirtilip belirtilmediği konusunda kesin bilgilere sahip olmasak da- ceza konusunda uyarıldıklarının delilidir. Konuyla ilgili âyetler şöyledir:

*"Onlar, "Sen bize tek Allah'a ibadet edelim, atalarımızın ibadet edegeldiklerini bırakalım diye mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı bize getir" dediler."*³⁰

*"Dediler ki: "Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir."*³¹

*"Onlar ise, "Sen bizi ilâhlarımızdan alkoymak için mi geldin? Doğru söyleyenlerden isen bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir" dediler."*³² Âyetlere bütüncül olarak bakıldığında peygamberler ile

---

²⁶ el-Mülk 67/8, 9.

²⁷ el-Kasas 28/59.

²⁸ el-Mülk 67/8.

²⁹ Hakkı Aydın, "İslâm ve Türk Ceza Hukukunda Hukuki Bilmeme (cehalet)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996), 31; Konu Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde değerlendirildiğinde, insanların doğru ve yanlış konularda uyarılmasının, (emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker) suçla mücadele politikasında önemli bir artı değer olarak kabul edilebilir. Konu ile ilgili âyetler için bk. Âl-i İmrân 3/104, 110, 114; et-Tövbe 9/71, 112; el-Hac 22/41; el-Lokmân 31/17.

³⁰ el-A'râf 7/70.

³¹ Hûd 11/32.

³² el-Ahkâf 46/22.

muhatapları arasında karşılaşacakları ceza konusunda uzun süreli diyalogların yaşandığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak tecelli eden cezaların bu diyaloglardan sonra gerçekleştiği görülmektedir.

Kur'an kıssaları kapsamında konuyla ilgili bir diğer örnek, ilk suç ve ceza olarak kabul edilen Âdem ve Havva (a.s.) kıssasıdır:

"Dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın yoksa zalimlerden olursunuz."³³

"Biz de şöyle dedik: "Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis), sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun."³⁴

"Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de "Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır" dedik."³⁵

"Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler..."³⁶

Âdem ve Havva (a.s.) yasak fiili ihlal etmeleri durumunda karşılaşacakları sonuç konusunda uyarılmakta hatta yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermemek için yasak ağacın hangisi olduğu "şu ağaca" şeklinde belirtilmektedir.

Kanunilik ilkesinin sonuçlarından biri olan kanunun geçmişe yürütmemesi ilkesi konusunda da Kur'an'da çok sayıda örnekle karşılaşmaktayız. Aşağıda meallerini vereceğimiz âyetlerde sürekli evlilik engelleri konusunda yapılan yeni düzenlemenin geçmişe şamil olmadığı, ihram yaşağını ihlal etme cezasının önceki ihlalleri kapsamadığı, aynı şekilde faiz yaşağının bu yasaktan önceki uygulamalardan dolayı sorumluluk gerektirmediği net olarak belirlenmektedir:

"Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir haysızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu, ne kötü bir yoldur."³⁷

---

³³ el-Bakara 2/35. Benzer diğer âyet için bk. el-A'râf 7/19.

³⁴ Tâhâ 20/117.

³⁵ el-Bakara 2/36.

³⁶ Tâhâ 20/121.

³⁷ en-Nisâ 4/22.

*"Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zıfafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."*³⁸

"Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâbe'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan veya yoksulları yedirmek suretiyle keffaret; yahut onun dengi oruç tutmaktır. (Bu) yaptığı işin kötü sonucunu tatması içindir. Allah, geçmiştekileri affetmiştir..."

*"Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alışveriş de faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur..."*³⁹

İçkinin kesin olarak yasaklanması sürecindeki son aşama olarak kabul edilen; "*Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?*"⁴⁰ Şeklindeki ifadelerle sarhoşluk veren maddelerin kesin olarak yasaklanmasının ardından, yasaktan öncesi için sorumluluğun olmadığı belirtilmektedir:

*"...daha önce tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur..."*⁴¹

Buraya kadar konuyu ilkesel olarak ele alan âyetler ile uygulama ile ilgili âyetler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, cezalandırmadan önce uyarıların sadece şifahî olarak yapılmadığı anlaşılmaktadır. Kur'an'ın ifadesiyle uyarı mahiyetinde apaçık âyetlerin indirilmesi, bir anlamda yasal düzenleme yapılması genel prensip olduğu görülmektedir. Bunun yanında yasak davranışla ilgili düzenlemeden önceki davranışların sorumluluk gerektirmediği de yine Kur'an'ın temel bir ilkesi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aslında söz konusu genel prensiplerin Kur'an'da yer alması, diğer bir ifadeyle kanunilik ilkesine genel hatlarıyla Kur'an'da yer verilmesi son derece doğaldır. Zira insan fitratının gereği

³⁸ en-Nisâ 4/23.

³⁹ el-Bakara 2/275.

⁴⁰ el-Mâide 5/91.

⁴¹ el-Mâide 5/93.

olan hak ve adalet düşüncesi, cezalandırmadan önce uyarıların varlığını zorunlu bir ilke olarak kabul eder. Binaenaleyh bu ilke insanın ve evrensel hiçbir hukuk sisteminin aksini iddia edemeyeceği açıklıkta fitrî bir ilkedir.⁴² Kur'an ve onun uygulaması olan sünnetin bu anlayışın dışında olması düşünülemez. Bu açıdan bakıldığında, söz konusu durumu Kur'an'ın günümüz ceza hukukuna katkısı olarak değerlendirmek⁴³ de doğru bir yaklaşım değildir.

1.2. Sünnet Açısından Kanunilik İlkesi

Buraya kadarki açıklamalarla ceza vermenin ancak uyarı ve bilgilendirme sonrası olabileceği ve kişilerin yeni hükümlerin indirilmesinden önceki uygulamalardan sorumlu tutulamayacağı Kur'an'ın genel bir prensibi olduğu anlaşıldı. Kur'an'dan bağımsız olarak düşünülemez, İslam hukukunun diğer bir kaynağı olan Sünnet'in de söz konusu prensipten uzak olması mümkün değildir.

Peygamber (a.s.)'in kendisine gelen bir kısım olaylarda hemen karar vermeyip vahyi beklemesi de kanunilik ilkesi bağlamında değerlendirilebilir. Örneğin, Tebuk seferinde savaşa katılmamaları konusunda geçerli bir mazeret beyan etmeyip suçlamaları kabul eden üç kişi hakkında karar vermemesi ve vahyi beklemesi, o ana kadar bir düzenleme olmaması sebebiyle ceza verilmediği şeklinde yorumlanmaya müsaittir. Söz konusu kişilere karşı boykotu da içeren elli gün devam eden zorlu bekleyiş⁴⁴ konusunda Peygamber (a.s.)'in kararlı davranışı, üzerinde durduğumuz kanunilik ilkesinin yanında, cezalarda kesinlik ilkesi açısından da dikkat çekicidir. Daha sonra bu kişiler hakkında çıkan beraat kararı⁴⁵ aksi bir durumda cezanın geçmişe yürümeyeceği ilkesiyle oluşabilecek muhtemel çelişkiyi de ortadan kaldırmıştır.

Bazı yazarlar, İslam ceza hukuku adına kanunilik ilkesinin varlığını onaylamakla birlikte, ilkenin mutlak olmadığını istisnaları bulunduğunu örnekler üzerinden açıklamaktadırlar. Bunlardan ilki Peygamber (a.s.)'in eşi Hz. Âişe'ye iftira (ifk hadisesi)⁴⁶ konusundaki iddiadır. İffete iftira (kazf) suçunun cezasını düzenleyen âyetin⁴⁷ ifk hadisesinden sonra nazil olmasına rağmen iftiracıların ileri gelenlerinden üç sahâbenin Peygamber (a.s.) tarafından bu âyetin öngördüğü

---

⁴² Adem Yıldırım, *Kur'an-Sünnet Işığında Cezanın Amacı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 42.

⁴³ Mustafa Avcı, "İslâm'ın Ceza Hukukuna Katkısı", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 118, 119.

⁴⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Buhârî, "Meğâzî", 79; Müslim, "Tevbe", 9; Mustafa Karabacak, "Ka'b b. Mâlik'in Tebuk Seferi'ne Katılmaması ile İlgili Hadis Hakkında Bir Değerlendirme", *EKEV Akademik Dergisi* 19/63 (2015), 195-211.

⁴⁵ et-Tevbe 9/118.

⁴⁶ Konu hakkında bk. Buhârî, "Meğâzî", 34; Müslim, "Tevbe", 10; Mustafa Fayda, "İfk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 21/507-509.

⁴⁷ en-Nûr 24/4.

ceza ile cezalandırılması, ilkenin istisnası olarak değerlendirilmektedir. Suçun ciddi bir kamu güvenliği oluşturması da bu istisnanın gerekçesi olarak gösterilmektedir.⁴⁸

Kanaatimize göre evrensel bir ilke olan ve Kur'an'ın da birçok âyeti ile de teyit edilen, yeni düzenlemenin geçmişe yürümemesi ilkesine bu şekilde istisnalar getirilmesi doğru değildir. Zira bu durum yeni düzenlemenin geçmişi kapsamadığına dair Kur'an'ın çok sayıda âyetini hükümsüz kılmak anlamına gelmektedir. Oysa kanunilik ilkesinin bir neticesi olan yeni düzenlemenin geçmişe şamil olmaması Kur'an'ın benimsediği genel bir prensiptir. Üstelik bu ilkenin sadece ceza hukuku ile sınırlı olmayıp hukukun diğer alanları için de geçerli olduğu görülmektedir. Yukarıda meallerini verdiğimiz âyetlerde *“...geçmiş müstesnâ...”* şeklinde formüle edilen bir yapı ile yeni düzenlemeden önceki uygulamalar yok sayılmaktadır. Ceza hukukunun dışındaki alanlarda da geçerli olan Kur'an'ın bir prensibinin söz konusu rivâyetlerle (*haber-i vâhid*) anlamının daraltılması (*tahsis*) doğru değildir. Bu yaklaşım, Hanefî fıkıh ekolünün çoğunluğu tarafından kabul görmeyen, usûl açısından da tartışmalı bir konudur.⁴⁹ Ayrıca ifk hadisesi dolayısıyla iftiracıların cezalandırılıp cezalandırılmadığına dair farklı rivâyetlerin varlığı⁵⁰ bir tarafa, âyetlerin nüzul sırasıyla ilgili kesin doğrulardan söz etmek de mümkün değildir. Nitekim Muhammed Selim Avvâ, kazf suçunun cezasını düzenleyen âyetin daha önce nazil olduğu dolayısıyla, bu olayda geçmişte olan bir suçun sonra indirilen âyet ile cezalandırılmadığı kanaatindedir.⁵¹ Diğer taraftan adalet ve hakkaniyet açısından son derece önemli olan ve suçlular için hukuk güvenliği anlamına gelen kanunilik ilkesinin, kamu güvenliği gibi istismara açık bir gerekçe ile yok sayılması, cezalandırma adına tehlikeli bir kapının açılması anlamına gelecektir.

Bir diğer örnek, Hilal b. Ümeyye'nin eşi hakkında ispat edemediği halde zina isnadında bulunması ve üzerine kendisine kazf cezası uygulanması gerekirken olaydan sonra inen liân

⁴⁸ Munir, “İslam Ceza Hukuku Sisteminde Kanunilik Prensibi”, 1/674.

⁴⁹ Bk. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Müstasfâ min 'ilmi'l-usûl*, thk. Hamza b. Zühayr Hâfız (Medine: y.y. ts.), 3/231, 232; Alî b. Muhammed el-Âmidî, *el-İhkâm fi Usûlü'l-Ahkâm* (Riyâd: Dârü's-Samî'î, 1424/2003), 2/394 vd.; Alâüddin Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr 'an Usûli Fahri'l-İslâm Pezdevî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 1/429; Ferhat Koca, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis (Daraltıcı Yorum)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 213.

⁵⁰ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 4/81; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006), 15/169.

⁵¹ Muhammed Selim Avvâ, *Fî-usûlü'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, 80. Âyet ve sûrelerin nüzûl sırası konusunda kesin bir mutabakat olmadığı bilinen bir gerçektir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Medine: Vizâretü's-Şû'ûni'l-İslâmiyyeti ve'l-Evkâf, 1426), 1/43-105.

âyetleri çerçevesinde işlem yapıldığıdır.⁵² Kanaatimizce bu olay Kur'an'ın âyetleri iniş (nuzûl) şekli ve hukukun belli bir süreç içerisinde tabii bir ortamda tamamlanmasıyla ilgilidir. Bu konuda Kur'an'ın ispatlanamayan zina isnadında, isnatta bulunan kişinin eş olmasını ayrı bir kategoride değerlendirerek yeni bir düzenleme getirdiğini söylemek daha doğrudur.⁵³

Sonuç

Suç ve cezada kanunilik ilkesi -tarihi geçmişi konusunda daha eskilere giden değerlendirmeler olmakla birlikte- belirgin bir şekilde XVIII. yüzyılda gündeme gelmiş, zaman içerisinde birçok uluslararası sözleşmeler ve ülkelerin kanunlarında yer almıştır. İlkeye göre kanunda açıkça suç sayılmayan fiillerden dolayı hiç kimse cezalandırılmaz, yine suç olarak kabul edilen fiiller ancak kanunla belirlenen ceza ile cezalandırılabilir. Tüm suç ve cezaları yasalarla belirlenmenin imkânsızlığı dolayısıyla, oluşacak kanun boşlukları suçlarla mücadeleyi yetersiz kılacağı şeklindeki tartışmalar, zamanla ilkedan sapmaları da beraberinde getirmiştir.

Ceza vermeden önce uyarı ve bilgilendirmenin varlığına dair Kur'an'da çok sayıda âyetin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu âyetlerin bir kısmı konuyu ilkesel boyutta ele alırken, uygulama ile ilgili de örnekler bulunmaktadır. Bununla birlikte, Kur'an'da tüm suç ve cezaların ayrıntılı olarak açıklandığını söylemek mümkün değildir. Kur'an bir kısım suç ve cezalara ayrıntılı olarak yer vermekle birlikte, hukukun diğer alanlarında olduğu gibi konular daha çok genel esaslar şeklinde açıklanmaktadır. Kur'an'a tâbi olması açısından sünnetin de aynı ilkelerle bağlı olacağına kuşku yoktur. Nitekim konuyla ilgili rivâyetler bunu doğrulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Kur'an ve Sünnet'te kanunilik ilkesi anlayışını genel olarak destekleyen çok sayıda veri olmasına karşılık, doktrinde biçimsel kanunilik olarak nitelendirilen, suç ve cezanın tam olarak belirlenmiş olması şeklinde bir yapının varlığından söz etmek mümkün değildir.

Kanunilik ilkesinin en önemli unsuru/sonucu, kanunun geçmişe şamil olmamasıdır. Kur'an'da yeni düzenlemenin geçmişe şamil olmadığı "...geçmiş müstesnâ..." şeklinde formüle edilen temel bir kural olduğu ve bu açıdan kanunilik ilkesiyle paralellik gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte, Kur'an ve Sünnet ile kanunilik ilkesi arasında günümüz ceza hukuk doktrininde kabul gören şekliyle, tam anlamıyla örtüşen bir yapıdan söz etmek doğru değildir. Zira bu durum, asırlar önce indirilen kutsal metni ve onun uygulaması mahiyetindeki sünneti bugünün anlayışı ile okumak ve değerlendirmek yanlışına götürecektir. Üstelik kanunilik ilkesi etrafındaki tartışmalar, ilkenin her yönüyle mutlak doğru olarak kabulüne manidir.

---

⁵² Munir, "İslam Ceza Hukuku Sisteminde Kanunilik Prensibi", 1/675.

⁵³ Suat Erdoğan, *Kur'an Sünnet Işığında Suç Ceza Uygunluğu*, (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2014), 202.

Uyarı ve bilgilendirme olmaksızın cezalandırma, insanoğlunun duygu dünyasında (fıtrat) var olan adalet ve doğal hukuk anlayışına da aykırıdır. Bu açıdan bakıldığında, her konuda adalet ve hakkaniyeti ön plana çıkaran Kur'an ve Sünnet'in genel yapısıyla kanunilik ilkesini onaylaması son derece doğaldır.

Kaynakça

- Abdullah, Çolak. *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Kitap Yayınları, 2018.
- Âmidî, Ali b. Muhammed. *el-İhkâm fî Usûlü'l-Ahkâm*. I-IV, Riyâd: Dâru's-samî 'î, 1424/2003.
- Avcı, Mustafa. "İslâm'ın Ceza Hukukuna Katkısı." *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 113-147.
- Avvâ, Muhammed Selim. *fî-usûlü'n-nizâmî'l-cinâî'l-İslâmî*. Kahire: Nahdatü-Mısır, 2006.
- el-Buhârî, Alâuddin Abdulaziz. *Keşfü'l-esrâr an Usûl-i fahru'l-İslâm Pezdevî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1418/1997.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdulkaki, Muhibbuddîn el-Hatîb, Kâdî Muhyiddîn el-Hatîb. 4 Cilt. Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 1400.
- Erdoğan, Suat. *Kur'an Sünnet Işığında Suç Ceza Uygunluğu*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2014.
- Fayda, Mustafa. "İfk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/507-509. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*, thk. Hamza b. Zuhayr Hâfız. 4 Cilt. Medine: t.y.
- İbn. Kudâme, Abdullah Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Riyad: Dâr-u âlemi'l-kütüb, t.y.
- İçel, Kayhan. Donay, Süheyl. *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım*. İstanbul: Beta, 5. Baskı, 2006.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mesûd. *Beda'i'u's-sana'i' fî tertîbi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 2. Baskı, 1394/1974.
- Koca, Ferhat. *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis (Daraltıcı Yorum)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir el-Kurtubî. *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1427/2006.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. *Ahkâmu's-sultaniyye*. thk. Ahmed Mubârek el-Bağdâdî. Kuveyt: Mektebet-ü dâr-i İbn Kuteybe, 1409/1989.
- _____ *en-Nüket ve'l-Uyûn*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, t.y.
- Mergînânî, Burhâneddîn Ebü'l-Hasan. *el-Hidâye şerh-u Bidâyeti'l-mübtedî*. thk. Ahmed Câd. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-hadîs, t.y.

- Muhammed, Munir. *İslam Ceza Hukuku Sisteminde Kanunilik Prensibi*. çev. Burak Çağ. İslam Ceza Hukuku Tebliğiler Kitabı. I-II, y.y. Lale Yayıncılık, 2017.
- Müslim, b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *el-Câmiu's-sahîh*. nşr. M. Fuad Abdulbâkî. 5 Cilt. Kahire: 1375/1956.
- Mustafa, Karabacak. "Ka'b b. Mâlik'in Tebük Seferi'ne Katılmaması ile İlgili Hadis Hakkında Bir Değerlendirme", *EKEV Akademi Dergisi* 19/ 63 (2015), 195-211.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, b. Yusuf el-Firûzabâdî. *el-Mühezzeb fî fikhî'l-imâm eş-Şafi*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1416/1995.
- Sulhi, Dönmezer. Sahir, Erman. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. 2 Cilt. İstanbul: Der Yayınları, 14. Baskı, 2016.
- Suyûtî, Ebu'l-fazl Celâleddîn Abdurrahman b. Ebû Bekir. *el-Itkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Medine: Vizâretü's-Şü'ûni'l-İslâmiyyeti ve'l-evkâf, 1426.
- Udeh, Abdulkadir. *et-Teşrîü'l-cinâiyyil-İslâmî*, I-II, Beyrut: Dâru'l-kâtibi'l-Arabî, t.y.
- Yıldırım, Adem, *Kur'an-Sünnet İşığında Cezanın Amacı*, Ankara: Grafiker, 2019.